

ЗАКОНОДАВЧІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЗАГАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

У статті проведено комплексне дослідження правових категорій і проблем, пов'язаних із забезпеченням права загального природокористування, розглянуто особливості співвідношення екологічних прав та обов'язків, зроблено спробу проаналізувати специфіку та особливості впливу природного права на оновлення екологічного законодавства з урахуванням накопиченого світового досвіду й існуючих міжнародних стандартів.

Ключові слова: природні екологічні права й обов'язки, екологічні права й обов'язки, екологічні відносини, екологічне право, екологічне законодавство, державна екологічна політика, природне екологічне право.

Життєдіяльність людини постійно пов'язана з навколишнім природним середовищем і використанням природних ресурсів. Однак органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, передаючи природні об'єкти в оренду чи приватну власність, фактично не створюють умов для забезпечення гарантованого Конституцією України права користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону (ч. 2 ст. 13). Правниками неодноразово зверталась увага на необхідність удосконалення законодавчого врегулювання зазначеного питання, а також підвищення рівня екологічної правосвідомості й обізнаності громадян.

Основною метою Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011 – 2015 рр., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 р. № 577-р, є підвищення рівня суспільної екологічної свідомості. Це, безумовно, тісно пов'язано з обізнаністю громадян щодо своїх екологічних прав та обов'язків, можливостей їх реалізації та захисту [7]. Серед передбачених заходів можна відзначити: а) проведення комплексної рекламної-інформаційної, просвітницької кампаній з метою формування в суспільстві розуміння цінності сприятливого для життєдіяльності

людини докiлля; б) розроблення й затвердження методичних рекомендацiй стосовно включення до секторальних i рeгiональних програм розвитку питань формування екологiчної культури й освiти та iн.

Згiдно iз законодавчою конструкцiєю право використання природних ресурсiв здiйснюється в порядку загального i спецiального. За законодавством України громадянам гарантується право загального використання природних ресурсiв для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреацiйних, матерiальних тощо) безоплатно, без закрiплення цих ресурсiв за окремими особами i надання вiдповiдних дозволiв, за винятком обмежень, передбачених законодавством України (ч. 2 ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [3; 1991. – № 41. – Ст. 546]). Iншими словами, право загального природокористування характеризується загальнодоступнiстю, безоплатнiстю, не вимагає будь-якого спецiального дозволу й закрiплення цих ресурсiв i служить для задоволення життєво необхідних потреб. Згiдно ж з конституцiйними приписами (ч. 2 ст. 13) зазначене гарантування права громадян користуватися природними об'єктами права власностi Українського народу повинно здiйснюватися тiльки вiдповiдно до закону. Цей припис надає можливостi звузити необгрунтованi спроби обмежити екологiчнi права громадян (у тому числi й природнi) власниками й орендарями природних ресурсiв.

Як неодноразово зазначали фахiвцi, саме в галузевих нормативних актах спостерiгається тенденцiя до поступового, але неухильного звуження обсягу права загального природокористування [9, с. 68], хоча формально за сутнiстю i змiстом воно залишається стабiльним, незмiнним. Поряд iз цим все бiльше поширюються договiрнi засади в екологiчному законодавствi. При наданнi природних ресурсiв у власнiсть або користування на таких засадах доречним вбачається закрiплення в поресурсовому законодавствi (а при подальшiй кодифiкацiї – в Екологiчному кодекси) iстотних умов таких правочинiв. До цих умов слiд вiднести гарантування власниками та користувачами природних ресурсiв права загального користування ними з урахуванням природних

властивостей кожного об'єкта довкілля й нормативів допустимого вилучення цих ресурсів при здійсненні загального їх використання.

Юридичній науці та практиці відомі різноманітні способи та методи правообмеження, що можуть установлюватися державою або походити з норм моралі, звичаїв тощо з метою дотримання правопорядку. Обов'язки – один із провідних важелів окреслення меж реалізації прав. За сучасних умов обов'язки власників та орендарів природних об'єктів стосовно гарантування права загального природокористування громадян повинні стати запорукою забезпечення екологічних права громадян. Їх відносять до елементів обмежувальних функцій права, що розглядаються як відносно самостійний напрямок юридичного впливу на свідомість, волю й поведінку людей, скерованого на забезпечення вимог екологічної безпеки, підтримку екологічної рівноваги тощо. Ці обов'язки відіграють суттєву роль у становленні гарантуючої й виховної функції права і сприяють розвитку особистості, її екологічної правосвідомості.

Проблема співвідношення екологічних прав та обов'язків не може застаріти або вичерпати себе, тому що кожен черговий етап розвитку соціуму ставить її по-іншому, що істотно впливає на правовий статус особи в екологічних правовідносинах. Однією зі сфер життя суспільства, де потреба розроблення нових концептуальних підходів до статусу особистості й опрацювання дійового механізму реалізації її прав та обов'язків, є екологічні відносини. Інститут екологічних прав та обов'язків людини, закріплений у Конституції, законах України та інших нормативно-правових актах, ґрунтується на поєднанні природно-правових і позитивістських підходів. Природне право, як основа норм і принципів загальноновизнаних прав людини, містить у собі ідеали волі, справедливості, рівності всіх перед законом. Природно-правова доктрина в царині екологічного права сприймає як постулат існування невід'ємних, невідчужуваних прав та обов'язків людини, властивих їй за фактом народження. Природні екологічні права й обов'язки формують об'єктивно необхідні умови життєдіяльності індивідів, служать підставою для

виникнення й подальшого розвитку інших численних прав та обов'язків. За сучасних умов існують усі підстави, щоб вести мову про їх усталену систему, фундаментальним складником якої, безсумнівно, виступають саме природні екологічні права й обов'язки.

Звернімо увагу на публічні екологічні інтереси у сфері природокористування, які забезпечують доступність загального користування об'єктами навколишнього природного середовища. Але залучення природних ресурсів до цивільного обігу висуває проблему вільного доступу громадян до природних об'єктів, що обмежує майнові права інших суб'єктів. Варто враховувати, що при обмеженні прав приватних власників на природні ресурси виникає потреба в їх захисті. Екологічні правовідносини, при яких реалізуються публічні інтереси щодо загального природокористування як підгрунтя забезпечення життєдіяльності, обтяжують право власності будь-якої форми. Власник стає зобов'язаним користуватися й розпоряджатися об'єктами права власності, дотримуючись публічних екологічних інтересів.

Проаналізувавши поресурсове законодавство, можемо зробити висновок, що в процесі нормотворчості останнім часом в екологічні нормативно-правові акти, що стосуються регламентації права загального користування, внесені відповідні зміни. Вимоги щодо його здійснення містяться не тільки в екологічному законодавстві, а й у цивільному, господарському та інших галузях. Зазначене право в умовах сьогодення має міжгалузеву інституціональну структуру.

По-перше, розглянемо право загального використання земель. Земля – основне національне багатство, просторово-територіальний базис, природний ресурс і основний засіб виробництва. У земельно-правовій науці визнано, що право загального землекористування розглядається як комплексний міжгалузевий інститут, що ґрунтується на природно-правовій доктрині. Зауважимо, що немає сенсу ототожнювати такі правові категорії, як «право загального користування природними ресурсами», різновидом якого є «право загального землекористування», з поняттям «землі загального користування»,

на що автор цієї публікації неодноразово звертав увагу [Див.: 1, с. 95–106; 2, с. 138–147].

Правову конструкцію «землі загального користування населених пунктів» закріплено в ч. 4 ст. 83 Земельного кодексу (далі – ЗК) України, де уточнюється, що до їх складу належать майдани, вулиці, проїзди, шляхи, набережні, пляжі, парки, сквери, бульвари, кладовища, місця знешкодження й утилізації відходів тощо. Інакше кажучи, при окресленні кола цих земель наводиться лише перелік об'єктів загального користування. Причому ЗК не розкриває, що саме розуміється під терміном «тощо»; отже, перелік об'єктів, розташованих на них, залишається необмеженим. Зазначений у коментованій статті об'єкт –землі загального користування – є збірним. У ст. 19 ЗК, де перераховуються категорії земель за основним цільовим призначенням, не названо земель, які перебувають у загальному користуванні. Як вбачається, вони можуть належати до земель різного цільового призначення (категорії), оскільки в законодавчому порядку не закріплено заборони використання конкретної земельної ділянки.

Ось чому поряд із законодавчим закріпленням такої правової категорії, як «землі загального користування», елементів концепції природного права в еколого-правовій доктрині, які суттєво впливають на правовий режим цих земель, і проголошенням права загального землекористування зараз найголовнішим завданням має бути створення дійової системи їх захисту й реалізації, без чого земельні права залишатимуться декларативними.

Право на доступ до природних ресурсів регламентується також нормами цивільного законодавства. Прикладом такого нормативно-правового впорядкування є проц привласнення загальнодоступних дарів природи згідно зі ст. 333 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України. Однак у ній не уточнюється, що безпосередньо входить у поняття «загальнодоступні дари природи» і як вони співвідносяться з об'єктами саме екологічних правовідносин. Зазначена категорія, безумовно, набагато ширша від поняття «природні об'єкти та ресурси». У вказаній статті йдеться лише про те, що, приміром, особа, яка

зібрала ягоди, лікарські рослини, зловила рибу або здобула іншу річ у лісі, водоймі тощо, стає їх власником, якщо вона діяла відповідно до закону, місцевого звичаю або загального дозволу власника відповідної земельної ділянки. Набуття права власності допускається лише у випадках, якщо збирання або добування зазначених об'єктів дозволено перш за все законом.

Таке тлумачення правової норми лише віддалено нагадує здійснення впорядкованого нормами екологічного законодавства права загального природокористування з наступним привласненням природних ресурсів, що трансформуються в майно або річ для задоволення індивідуальних потреб. При реалізації природних прав у процесі загального природокористування мають дотримуватися імперативні екологічні приписи, не враховані в цивільному законодавстві. За ст. 9 ЦК для врегулювання відносин, що виникають у сфері використання природних ресурсів та охорони довкілля, застосовуються положення цього Кодексу, якщо вони не регламентуються іншими актами законодавства. Цивільно-правова норма ст. 333 є спеціального характеру й повинна регулюватися нормами чинного екологічного законодавства, а саме земельного (статті 90, 95 та ін. ЗК).

У ст. 375 ЦК закріплено положення, що власник земельної ділянки вправі споруджувати закриті водойми, причому умови їх створення не уточнюються. Екологічне ж законодавство, звичай, детальніше регламентує вказані відносини. Відповідно до норм ст. 82 Водного кодексу (далі – ВК) України забороняється споруджувати в басейнах річок водосховища і ставки загальним обсягом, що перевищує обсяг стоку конкретної річки в розрахунковий маловодний рік, який спостерігається один раз у 20 років, з метою збереження гідрологічного, гідробіологічного й санітарного стану річок. Створення на річках та в їх басейнах штучних водойм і водопідпірних споруд, що впливають на природний стік поверхневих і стан підземних вод, допускається лише з дозволу місцевих рад за погодженням з обласними, Київською, Севастопольською міськими державними адміністраціями, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього

природного середовища, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства, і центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр.

Ученими-екологами неодноразово зверталась увага на потребу законодавчого врегулювання питань стосовно надання в оренду земель водного фонду й користування водними об'єктами на умовах оренди, а також визначеного ЗК права приватної власності на водні об'єкти. Зокрема наголошувалось, що право приватної власності на водні об'єкти ВК не передбачено [3; 1995. – № 24. – Ст. 189], а ЗК, втрутившись у водні відносини, надав право приватної власності на замкнені природні водойми (загальною площею до 3 га), тобто на безстічний або зі сповільненим стоком поверхневий водний об'єкт. Поняття «замкнений водний об'єкт» за Законом України «Про аквакультуру» від 18.09.2012 р. № 5293-VI трактується як природна або штучно створена водойма, не зв'язана з іншими водними об'єктами, крім водоносних горизонтів [5; 2012. - № 79. – Ст. 3193]. Іншими словами, у приватній власності можуть перебувати поверхневі водні об'єкти безстічні або зі сповільненим стоком, не зв'язані з іншими водними об'єктами, крім водоносних горизонтів. Важливо наголосити, що ситуація з так званими «приватними ставками» і «приватними берегами» з кожним роком погіршується, а існуючі обмеження вільного доступу до водних об'єктів громадян для задоволення власних потреб порушують права людини.

Із набранням чинності вказаного Закону, відповідно до якого з 01.07.2013 р. ст. 51 ВК набуває нової редакції, становище, безумовно, поліпшиться. Норми цієї статті не застосовують поділ водних об'єктів на об'єкти загальнодержавного й місцевого значення, завдяки чому раніше визначався їх правовий режим, процедура їх надання й узгодження питань щодо їх отримання з метою використання. Розширено також перелік потреб і вимог при придбанні водних об'єктів в орендне користування, зберігається заборона на передачу орендарем права на оренду їх іншим суб'єктам

господарювання ті ін. Законодавець зближує, так би мовити, «юридичну долю» водних об'єктів і земель водного фонду. Інакше кажучи водні об'єкти надаються в користування за договором оренди земель водного фонду на земельних торгах у комплексі із земельною ділянкою органами, на які покладено функцію розпорядження земельними ділянками під водою (водним простором) згідно з повноваженнями, визначеними ЗК, й відповідно до договору оренди, погодженого з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері водного господарства. При цьому надання водних об'єктів у користування на умовах оренди здійснюється за наявності паспорта на конкретний водний об'єкт.

Найбільш позитивним моментом у розглядуваному Законі слід назвати нові концептуальні підходи до права користування водними об'єктами на умовах оренди, що ґрунтуються на природно-правовій доктрині в царині екологічного права. Невід'ємні, невідчужувані права людини – природні екологічні права – не вправі відбирати або обмежувати жодна влада. Вони формують об'єктивні умови життєдіяльності людини, служать вагомим підґрунтям для існування інших прав, набувають правового механізму їх реалізації (хоча його ще зарано назвати дійовим), стають більше захищеними завдяки закріпленню в чинному законодавстві низки гарантій їх забезпечення.

У новій редакції ст. 51 ВК передбачено: а) водні об'єкти надаються в користування на умовах оренди без обмеження права загального водокористування, крім випадків, визначених законом; б) орендарі водного об'єкта зобов'язані передбачити місця для безоплатного забезпечення права громадян на загальне водокористування (купання, плавання на човнах, любительське і спортивне рибальство тощо), а при їх визначенні перевага надається традиційно розташованим місцям масового відпочинку; в) у межах населених пунктів забороняється обмеження будь-яких видів загального водокористування, крім випадків, окреслених законом; г) заборона загального водокористування водними об'єктами, наданими в користування на умовах оренди, та їх нецільове використання є підставою для розірвання договору

оренди. Зазначені норми, безумовно, вимагають офіційного тлумачення. Важливим є розроблення низки нормативно-правових актів для забезпечення виконання законодавчих приписів. Це перший крок для створення механізму реалізації, захисту й охорони права загального водокористування в поресурсовому законодавстві. Треба внести зміни до деяких законодавчих актів України, що стосуються впорядкування відносин, пов'язаних з питаннями власності на водні об'єкти, а також узгодження положень ЗК й ВК України як між собою, так і зі сферами їх регламентації. При цьому, розмежувавши сфери дії цих Кодексів щодо земельних і водних відносин, слід урегулювати питання справляння орендної плати за водні об'єкти (чи їх частини) й зарахування її до певних місцевих бюджетів.

За ст. 47 ВК України право загального водокористування визнається за громадянами для задоволення їх потреб (купання, плавання на човнах, любительське і спортивне рибальство, водопій тварин, забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць), безкоштовно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами та без надання відповідних дозволів. Як бачимо, перелік потреб є вичерпним. А ось у ч. 2 ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» теж гарантується право загального використання природних ресурсів, але життєво необхідні потреби – естетичні, оздоровчі, рекреаційні, матеріальні тощо, – тут зовсім інші. Вважаємо, що при подальшій кодифікації законодавства треба чіткіше визначитися з переліком потреб та інтересів, що сприяють реалізації права загального користування водними об'єктами (так званого суб'єктивного права) і природного екологічного права, а також не звужувати його.

Концепцію поділу права природокористування на загальне і спеціальне не сприйняв ні Кодекс України про надра (далі – КУпН), ні ЗК України та Закон України «Про охорону атмосферного повітря». Пропонуємо зупинитися тільки на розгляді положень КУпН. Ще в XIX ст. В. А. Удінцев зазначав, що надра не становлять собою будь-який конкретний предмет, який можна бачити,

сприймати або хоча б мислити. Люди знають, що під землею залягають корисні копалини, що можуть опинитися в тому чи іншому місці, мати те чи інше розташування і тільки. Якщо це так, то немислиме й будь-яке володіння таким невизначеним предметом. Неможливо встановити права власності на об'єкт, який за своєю невизначеністю й безмежністю не має фізичної можливості фігурувати в цивільному обороті» [8, с. 32].

У науковій юридичній літературі існує декілька провідних точок зору щодо змісту права надрокористування та його класифікації. При дослідженні цієї правової категорії погляди фахівців можна поділити на три основні напрямки. Прихильники першого вважають, що взагалі не слід порушувати питання про поділ надрокористування на загальне і спеціальне; другі наголошують на виключно спеціальному характері надрокористування; треті припускають користування надрами на праві загального природокористування.

Згідно з ч. 3 ст. 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» в порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам, установам та організаціям надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, – на пільгових умовах. У КУпН існує положення стосовно щодо видів користування надрами (ст. 14), надання спеціальних дозволів на користування ними (ст. 16) і справляння плати за останнє (ст. 28).

За ч. 1 ст. 19 КУпН надра надаються у користування підприємствам, установам, організаціям і громадянам лише за наявності у них спеціального дозволу на користування ділянкою надр. Право це засвідчується актом про надання гірничого відводу. При укладенні угод про розподіл продукції надра надаються в користування на підставі угоди про розподіл продукції з оформленням спеціального дозволу на користування надрами та акта про надання гірничого відводу. Виходячи з аналізу ознак спеціального природокористування можна погодитися з тим, що воно має місце в КУпН та

притаманне надрокористуванню. Ми підтримуємо точку зору В. М. Комарницького, який у монографії «Право спеціального природокористування» дійшов висновку, що ретельне дослідження правової природи надрокористування однозначно вказує на його виключно спеціальний характер. Це підтверджується тим, що тут функціонують лише спеціальні суб'єкти й застосовуються спеціальні процедури вирішення питання про надання надр з метою експлуатації певним особам. Це право не передбачає вільного користування корисним копалинами і простором надр і не є загальнодоступним [4, с. 160].

Що ж до права загального користування, то авторка цієї статті вважає, що воно не трансформується на гірничі правовідносини. У КУпН існує норма, за якою користування надрами здійснюється без надання гірничого відводу чи спеціального дозволу лише у випадках, передбачених кодифікованим актом (ч. 3 ст. 9), але вона не стосується правового регулювання зазначеного права. І хоча відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» суб'єктом права загального використання природних ресурсів виступають громадяни, у науці екологічного права зазначене питання й досі залишається дискусійним. Згідно з ч. 1 ст. 23 КУпН землевласники та землекористувачі в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів і гірничого відводу видобувати для своїх господарських і побутових потреб корисні копалини місцевого значення і торф загальною глибиною розробки до двох метрів, підземні води для власних господарсько-побутових потреб, нецентралізованого та централізованого (крім виробництва фасованої питної води) господарсько-питного водопостачання, за умови що продуктивність водозаборів підземних вод не перевищує 300 кубічних метрів на добу та використовувати надра для господарських і побутових потреб. Використання надр без отримання спеціального дозволу, як бачимо, можливе, але це лише одна з ознак права загального природокористування.

Вимоги ст. 23 КУпН України стосуються лише землевласників і землекористувачів, тобто право надрокористування, по-перше, виступає

похідним від права власності й користування земельною ділянкою і не є доступним для інших суб'єктів. По-друге, воно обмежується власними господарськими й побутовими потребами. Звичайно, визначені в зазначеній статті Кодексу так звані господарські й побудові потреби, які задовольняють землевласники й землекористувачі, потребують безумовного офіційного тлумачення за урахуванням умов сьогодення. По-третє, право надрокористування реалізується тільки в межах земельної ділянки наданої у користування або власність. По-четверте, згідно з до ч. 1 ст. 28 КУпН користування надрами є платним, крім випадків, передбачених ст. 29, але проблемою є те, що ця стаття виключена з Кодексу на підставі Закону України № 2756-VI від 02.12.2010 р. Саме вона передбачала умови й випадки звільнення від плати за користування надрами. По-п'яте, видобування корисних копалин місцевого значення чи торфу із застосуванням спеціальних технічних засобів, що може обов'язково призвести до небажаних змін навколишнього природного середовища, погоджується з місцевими радами, Радою міністрів Автономної Республіки Крим та обласними, Київською й Севастопольською міськими державними адміністраціями. Але дефініції конструкції *«небажані зміни навколишнього природного середовища»* в законодавстві не існує, а зможуть чи ні зазначені суб'єкти їх установити, передбачити їх наслідки й екологічний ризик – питання дискусійне.

Доречно буде звернути увагу також на правила добросусідства, визначені для власників і користувачів земельних ділянок (статті 103–109 ЗК). Наприклад, вони повинні обирати такі способи їх використання за яких власникам і землекористувачам сусідніх земельних ділянок завдається *найменше незручностей* (затінення, задимлення, неприємні запахи, шумове забруднення тощо). Знову вводиться у правовий обіг категорія, що не має законодавчого тлумачення й відсилає до вимог поресурсового законодавства, в тому числі й гірничого. Це ще раз звертає увагу фахівців на послідовне й узгоджене вдосконалення екологічного законодавства, особливо щодо оперування термінами та їх законодавчої інтерпретації.

Однією з умов стосовно видобування підземних вод за ст. 23 КУрН є продуктивність водозаборів, яка не повинна перевищувати 300 м³ на добу. Згідно з абз. 18 ст. 1 ВК України водозабір – споруда або пристрій для забору води з водного об'єкта. Пунктом 1.5.4 Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовища питних і технічних підземних вод, затвердженої наказом Державної комісії України по запасах корисних копалин від 04.02.2000 р. № 23 (zareєстрованим у Міністерстві юстиції України 29.02.2000 р. за № 109/4330), визначено, що водозабір підземних вод може складатися з однієї або групи компактно розміщених водозабірних споруд (свердловин, колодязів, каптажів) [5; 2000. – № 10. – Ст. 388].

З урахуванням положень п. 2 Закону України «Про внесення зміни до статті 23 Кодексу України про надра щодо видобування підземних вод» від 22.12.2010 р. № 2849-VI [5; 2011. – № 3. – Ст. 164], згідно з яким Кабінету Міністрів України доручено у шестимісячний строк розробити й затвердити порядок державного обліку артезіанських свердловин, забезпечення їх засобами виміру видобутих підземних вод та забезпечення державного контролю за дотриманням водокористувачами цього Закону, законодавець під продуктивністю водозабору на добу має на увазі фактичне видобування підземних вод згідно з показаннями засобів виміру, якими обладнано відповідний водозабір (водозабірні споруди). Оскільки видобування підземних вод як корисних копалин загальнодержавного значення (постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.1994 р. за № 827 зі змінами) здійснюється з ділянок надр, межі яких визначаються координатами родовища або його ділянки, то продуктивність водозабору до 300 м³ на добу стосується фактичного видобування підземних вод з однієї ділянки надр незалежно від кількості земельних ділянок, на яких розташовано єдиний водозабір, а також кількості свердловин єдиного водозабору.

На засіданні Комітету з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи знову

розглянуто питання внесення змін до ст. 23 КУпН. Наголошувалося, що в неодноразових зверненнях до Верховної Ради України місцеві органи влади й громадські організації пропонують до ч. 1 ст. 23 цього Кодексу внести зміни, що дозволять землевласникам і землекористувачам у межах наданих їм земельних ділянок без спеціальних дозволів і гірничого відводу видобувати підземні води для власних господарсько-побутових потреб, нецентралізованого й централізованого (крім виробництва фасованої питної води) господарсько-питного водопостачання, *за умови, що в межах наданої земельної ділянки відсутнє стійке зниження рівнів водоносних горизонтів і відновлення початкових рівнів після припинення водовідбору протягом менше доби.* При цьому, *знімається таке обмеження водозабору, як 300 м³ на добу на використання підземних вод без відповідного дозволу.* Зазначалося також, що, на думку Держгеонадр, запропоновані зміни до вказаної статті «суперечать законам руху підземних вод у надрах і не можуть бути використані в законодавстві України».

Члени вказаного Комітету вважають, що для забезпечення належної діяльності підприємств питного водопостачання у зв'язку з потребою отримання відповідного дозволу на користування надрами достатньо рішень центральних органів виконавчої влади. За підсумками обговорення Комітет рекомендував Кабінету Міністрів України вжити відповідних заходів щодо забезпечення належної роботи цих підприємств, що пов'язано з необхідністю оформлення спеціальних дозволів на користування надрами і наведення порядку в цій справі [6].

Таким чином, у чинному екологічному законодавстві, як бачимо, ще існує чимало неузгоджених питань, суперечливих положень, прогалин, які потребують нагального усунення й узгодження з метою створення дійового правового механізму реалізації й захисту екологічних прав громадян. При цьому особливу увагу слід приділити забезпеченню їх права на загальне використання природних ресурсів як основоположного природного права.

Список літератури:

1. *Анісімова Г. В.* Деякі особливості реалізації природних прав при використанні земель загального користування / Г. В. Анісімова // Проблеми законності : академ. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2009. – Вип. 105. – С. 95–106.
2. *Анісімова Г. В.* Особливості реалізації природного права при використанні земель / Г. В. Анісімова // Проблеми законності : академ. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2007. – Вип. 86. – С. 138–147.
3. Відомості Верховної Ради України.
4. *Комарницький В. М.* Право спеціального природокористування : монографія / В. М. Комарницький ; відп. ред. Н. Р. Малишева. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 424 с.
5. Офіційний вісник України.
6. Офіційний портал Верховної Ради України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/78764.html>.
7. Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 р. № 577-р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/577-2011-%D1%80>.
8. *Удинцев В. А.* История обособления торгового права : монографія / В. А. Удинцев. – К. : Тип. Император. Ун-та Св. Владимира, 1900. – 216 с.
9. *Шахов В. С.* Стан та перспективи розвитку інституту права загального природокористування в сучасному екологічному законодавстві / В. С. Шахов // Актуальні питання кодифікації екологічного законодавства України : зб. тез наук. доп. учасн. «круглого столу» (9 лист. 2012 р.). – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. – С. 67–69.

***Анисимова А. В.* Законодательные проблемы обеспечения права общего природопользования.**

В статье проведено комплексное исследование правовых категорий и проблем, связанных с обеспечением права общего природопользования, рассматриваются особенности соотношения экологических прав и обязанностей, делается попытка проанализировать специфику и особенности влияния естественного права на обновление экологического законодательства с учетом накопленного мирового опыта и существующих международных стандартов.

Ключевые слова: естественные экологические права и обязанности, экологические права и обязанности, экологические отношения, экологическое право, экологическое законодательство, государственная экологическая политика, естественное экологическое право.

***Anisimova A. V.* Legislative problems of common nature management law provision.**

In the article the complex research of legal categories was done, related to problems of ensuring the rights of common nature management, the features of correlations between environmental rights and responsibilities are reviewed. The attempt is done to analyze specifics and particularities of natural rights influence towards update of environmental legislation, considering world experience and existing international standards.

Key words: natural environmental rights and duties, environmental rights and duties, ecological relations, the environment law, environmental legislation, the state ecological policy, Natural Environmental Law.